

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Башкортостан

Администрация МР Учалинский район Республики Башкортостан

МБОУ СОШ № 7 с. Миндяк МР Учалинский район

РАССМОТРЕНА

Руководитель ШМО

Иксанов М.И

СОГЛАСОВАНА

Заместитель директора по УВР

Абубакирова Ф.С

УТВЕРЖДЕНА

Директор

Шугаюпов К.К

Протокол №1

от « » августа 2025 г.

Приказ № 86

от «25» августа 2025 г.

Приказ № 86

от «25» августа 2025 г.

АДАптированная РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Башкорт теле»

для 6 класса

(вариант 6.2)

Миндяк 2025

1. Предметты өйрәнеүзек шәхси, предмет һәм метапредмет һөзөмтәләре

Программала куйылған максат һәм бурыстар

1.Туған телгә карата һөйөү, мәзәниәт күренеше буларак, телгә карата аңлы караш тәрбиәләү; туған телдең төп аралашыу, кеше эшмәкәрлегенең төрлө сфераһынан белем алыу коралы булыуын, йәмғиәттә кабул ителгән әхлак - этик нормаларҙы үзләштереү сараһы булыуын аңлау; туған телдең эстетик киммәттәрен үзләштереү;

2.Көндәлек тормошта һәм укыу эшмәкәрлегендә туған телдә аралашыу сараһы буларак үзләштереү; үз - ара аңлашыу һәм үз - ара фекер алышыуға һәләтлелекте үстәреү; үз телмәрендә камиллаштырыу; мөһим төп укыу белемен һәм универсаль укыу хәрәкәттәрен (эшмәкәрлек максаттарын анык итеп әйтә белеү, уны планлаштырыу, библиографик эзләнеү үткәреү, төрлө типтағы лингвистик һүзлектәрҙән, сығанактарҙан, интернеттан тейешле мәғлүмәтте алыу һәм эшкәртеү һ.б.) үзләштереү;

3.Тел системаһы төзөлөшөн һәм уның хәрәкәттә булыу законлығын үзләштереү; стилистик ресурстарҙы һәм төп әзәби тел нормаларын күзәтергә өйрәнеү; анализлау, сағыштырыу, классификациялау һәм тел факттарын баһалау һәләттәрен үстәреү; язма һәм һөйләү телмәрен, телмәр эшмәкәрлегә төрҙәрен, аралашыуың төрлө ситуацияларында телдә кулланыу кағизәләрен, телмәр этикет нормаларын үзләштереү; актив һәм потенциал һүзлек запасын байытыу; телмәрҙә грамматик сараларҙы кулланыу күләмен киңәйтеү; алынған белемдә, күнекмәне аралашыу процесында, укыу эшмәкәрлегендә һәм көндәлек тормошта кулланыу һәләтлеген камиллаштырыу.

5-9 класс укыусыһы белергә тейеш төшөмсәләр

-йәмғиәт тормошонда телдең роле; туған телдең әһәмиәте;

-синтаксис, стилистика; тыныш билдәләре, текст, һөйләм, һүзбәйләнеш; кушма һөйләм төшөмсәләре;

-фонетика, телмәр өндәре, ижек, һүз басымы, һузынғы һәм тартынғы өндәр; өндәрҙең бер-береһенә окшашыуы (сингармонизм) төшөмсәләре;

-орфоэпия (дөрөс әйтелеш), төп орфоэпик нормалар төшөмсәләре;

-графика; алфавит; хәрефтәрҙең өндәрҙә сағылдырыу төшөмсәләре;

-орфография (дөрөс язылыш), һузынғыларҙың һәм тартынғыларҙың дөрөс язылышы, һузынғыларҙың һәм тартынғыларҙың һүзҙең тамырында ялғаузарҙа, һүз араһында язылышы һәм әйтелеше, һүзҙә юлдан юлға күсәреү;

-лексика; һүзҙең лексик мәғәнәһе; һүзҙең тура һәм күсмә мәғәнәһе; синонимдар, антонимдар, омонимдар;

-грамматика, морфема (ялғау, һүзҙең берөлөшө, киҫеге); тамыр, нигеҙ, яһаусы ялғау, үзгәртеүсә ялғау; тамырҙаш һүзҙәр; һүзьяһалыш юлдары;

-текстың эсендә һөйләмдәрҙең бер-береһенә бәйләнеш килеү саралары (юлдары); йәнле һөйләү, фәнни, күркәм (художестволы) стилдәр;

-телмәр төрҙәре (типтары): хикәйәләү, тасуирлау (һүрәтләү), һөкөм сығарыу (мөнәсәбәт белдереү)

. Мөмкинлектәре сикләнгән балалар өсөн:

- башкортса текстарзы етез,аңлы,тасуири укыу күнекмәләренә эйә булырға;
- грамоталы языу күнекмәләре алырға;
- .телдән һәм язма формаларза фекерзәрен элементар кимәлдә еткерергә;
- үсеше һәм формалаштырылған әхлаки сифаттары менән тормошка яраклаша белергә тейеш.

Бындай укыусыларзың телмәрзәрен һәм фекерләү кеүәһен коррекциялау укыу процесының төп өлөшөн тәшкил итә һәм белем,күнекмәләр биреү,шәхесте тәрбиәләү менән бергә хәл ителә.

Күнекмәләр:

- фонетика, өн-хәрәф, һүзьяһалыу, һүз төзөлөшө буйынса анализ яһай белеү;
- һүзбәйләнеш, ябай ике составлы һөйләмдәр, теркәүесчез һәм теркәүесле кушма һөйләмдәр төзөй белеү;
- һузынқылар менән тартынқыларзың төп һызаттарын дөйөм билдәләре буйынса төркөмләй, һүззәрзең тамырында, ялғаузарында һузынқылар менән тартынқыларзы дөрөс яза, өйрәнелгән орфография кағизәләрен тәртипкә килтерә белеү;
- йәнле һәм язма телмәрзә синонимдарзы, антонимдарзы, күсмә мәғәнәле һүззәрзе куллана белеү;
- яһаусы һәм үзгәртеүсе ялғаузарзың мәғәнәләрен айыра белеү;
- өндәш һүзе һәм тиң киҫәктәре булған ябай һөйләмдәрзә тыныш билдәләрен куя белеү.

Укыу предметын үзләштереүзең шәхсән, метапредмет, предмет һөзөмтәләре.

Башкорт теле программаһын үзләштереүзең шәхсән һөзөмтәләре:

- 1)Башкорт телен башкорт халкының төп милли - мәзәни киммәттәре буларак аңлау,интеллектуаль, ижади һәләттәрен һәм шәхестең мораль - этик сифаттарын үстереүзә туған телдең ролен, уның мәктәптә белем алыу процесындағы әһәмиәтен билдәләү;
- 2)Башкорт теленең эстетик киммәтен аңлау; туған телгә карата ихтирам, һөйөү, уның менән ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү; милли - мәзәни сағылыш буларак, башкорт теленең тазалығын һаклау тураһында хәстәрлек күреү; үз телмәреңде камиллаштырыуға ынтылыу;
- 3)Аралашыу процесында кәрәкле һүзлек запасына эйә булыу һәм үз фекереңде иркен еткерәү өсөн тейешле грамматик сараларзы үзләштереү; үз телмәреңде күзәтеү һәм уны баһалау күнекмәһен булдырыу.

Төп дөйөм белем биреү мәктәбенең сығарылыш укыусыларының башкорт теле программаһын үзләштереүзә шәхси һөзөмтәләре булып түбәндәгеләр тора:

- 1) Башкорт телен башкорт халкының төп милли - мәзәни киммәттәре буларак аңлау, интеллектуаль, ижади һәләттәрен һәм шәхестең мораль - этик сифаттарын үстәрәүзә туған телдең ролен, уның мәктәптә белем алыу процесындағы әһәмиәтен билдәләү;
 - 2) Башкорт теленең эстетик киммәтен аңлау; туған телгә карата ихтирам, һөйөү, уның менән ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү; милли - мәзәни сағылыш буларак, башкорт теленең тазалығын һаклау тураһында хәстәрлек күрәү; үз телмәрендә камиллаштырыуға ынтылыу;
 - 3) Аралашыу процесында кәрәкле һүзлек запасына эйә булыу һәм үз фекерендә иркен еткерәү өсөн тейешле грамматик сараларҙы үзләштерәү; үз телмәрендә күзәтәү һәм уны баһалау күнекмәһен булдырыу.
- Башкорт теле программаһын үзләштерәүҙең метапредмет һөзөмтәләре:
- 1) телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрән үзләштерәү: аудирование һәм укыу:
 - * телдән һәм язма бирелгән мәғлүмәттә (коммуникатив йүнәлеш, теке темаһы, төп фекер; төп һәм өстәлмә мәғлүмәт) адекват кабул итеү;
 - * төрлөсә укыу күнекмәләрен булдырыу (эзләнеү, карап сығыу, танышыу, өйрәнеү); төрлө стилдәге, жанрҙағы текстарҙы үзләштерәү;
 - * төрлө стилдәге һәм жанрҙағы текстты ишетеп, адекват кабул итеү; аудирование менән эш итеү (һайлап алыу, танышыу);
 - * төрлө сығанактарҙан мәғлүмәттә һайлап алыу һәләтлеләге (матбуғат саралары, укыу өсөн тәғәйенләнгән компакт - дискилар, Интернет ресурстары); төрлө типтағы һүзлектәр менән иркен кулланыу; белешмә өсөн әзәбиәт, шулай ук электрон кулланмаларҙан һайлап алыу күнекмәһен булдырыу;
 - * һайлап алыу алымдары менән эш итә белеү һәм тәғәйен темаға материалды системаға килтерәү; укыу йә аудирование һөзөмтәһендә алынған мәғлүмәттә үз аллы эзләй алыу күнекмәләренә эйә булыу; мәғлүмәттә кайтанан эшләй алыу, еткерә белеү;
 - * стилистик үзенсәлектәрҙе иҫәпкә алып, йөкмәткенән һәм кулланылған тел сараларынан сығып, фекерҙе сағыштыра алыу;
 - һөйләү һәм языу:
 - * алдағы укыу эшмәкәрлегенең (индивидуаль һәм коллектив) максатын билдәләү һәләтлеләге, эштең эзмә - эзлегә, өлгәшелгән һөзөмтәләрҙе баһалау, уларҙы телдән һәм язма формала адекват анык итеп әйтәү;
 - * тыңлаған йәки укылған текстты тәкдим ителгән кимәлдә (план, һөйләү, конспект, аннотация) һөйләй алыу;
 - * төрлө телмәр стилиндә һәм төрлө жанрҙарҙа аралашыу ситуацияһына карап телдә һәм язма текст төзөй алыу;
 - * телдән һәм язма формала үз фекерендә иркен еткерә белеү, текст логик яктан эзмә - эзлекле төзөү талаптарын һаклау;

*төрлө төрзәге монологты (хикәйәләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү; төрлө төрзәге монологтардың берләшсе) һәм диалогты (этикетты үз эсенә алған, диалог - һорашыу, диалог - аралашыуға өндәү, диалог - фекер алышыу һ. б.; төрлө төрзәге диалогтың берләшсе) үзләштереү;

*ғәмәлдә төрлө телмәрзәге аралашыуың орфоэпик, лексик, грамматик, хәзерге башкорт әзәби теленең стилистик нормаларын һәм язма телдә төп орфографик һәм пунктуацион кағизәләрзә һаклау;

*телмәр этикет нормаларын һаклау, аралаша алыу, телмәр аралашыу процесында ым - ишара, мимиканы урынлы кулланыу;

*уқыу процесында һәм көндәлек аралашыуза үз телмәрендә контролдә тотә алыу; йөкмәткенән, һүзәрзә урынлы кулланыузан сығып, үз телмәрендә баһалай белеү; грамматик һәм телмәр хаталарын таба, уларзы төзәтә алыу; үз тексыңды мөхәррирләү һәм камиллаштыра белеү;

*үз тиндәштәрен аудиторияһында зур булмаған доклад, реферат менән сығыш яһау; бәхәстә, төрлө аргументтар кулланып, көнүзәк проблемалар буйынса сығыштарза катнашыу;

2) алынған белем һәм күнекмәләрзә көндәлек тормошта куллана белеү; туған телдә башка төрлө фәндәрзән белем алыу сығанағы буларак файзаланыу; тел күренештәрен анализлау буйынса алған белем һәм күнекмәләрзә предмет - ара (сит тел, әзәбиәт һ. б. дәрестәрзә) кулланыу;

3) аралашыу процесында тирә - яктағы кешеләр менән коммуникатив максатлы бәйләнештә, ниндәйсер эш төрөн бергә эшләү, бәхәстә, күтәрелгән көнүзәк темаларза фекер алышыуза катнашыу; формаль һәм формаль булмаған шәхестәр менән мәзәни аралашыу барышындағы төрлө ситуацияларза телмәр этикетының милли - мәзәни нормаларын үзләштереү.

Предмет һөзөмтәләре:

1) телдең төп функциялары тураһында, башкорт теленең башкорт халкының милли теле, Башкортостан Республикаһының дәүләт теле булыуы тураһында, тел һәм халык мәзәниәтенең бәйләнештәре тураһында, туған телдең кеше һәм йәмғиәт тормошондағы роле тураһында караш булдырыу;

2) гуманитар фәндәр системаһында туған телдең урынын һәм мәғарифтә тулыһынса уның ролен аңлау;

3) туған тел тураһында төп фәнни нигеҙзә үзләштереү; уның кимәл һәм берәмектәр бәйләнешен аңлау;

4) тел ғилеменең төп аңлатмалары: лингвистика (тел ғилеме) һәм уның төп бүлектәре; тел һәм телмәр, телмәр аралашыуы, һөйләү һәм язма телмәр, монолог, диалог һәм улардың төрзәре; аралашыу ситуациялары. Фәнни, публицистик, рәсми - эшлекле стилдәр, матур әзәбиәт теле; функциональ - мәғәнәүи телмәр төрзәре (хикәйәләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү); текст, текст төрзәре, телдең төп берәмектәре, улардың билдәләре һәм телмәрзә кулланыу үзенсәлектәрен үзләштереү;

- 5) башкорт теленең лексикаһы һәм фразеологияһының төп стилистик ресурстарын. Башкорт әзәби теленең төп нормаларын, һөйләү этикет нормаларын үзләштерәү;
- 6) телдең төп берәмектәрен, грамматик категорияларын анализлау һәм таныу, тел берәмектәрен аралашыу шарттарына ярашлы кулланыу;
- 7) һүзгә төрлө анализ яһау төрҙәрен (фонетик, морфематик, һүзьяһалыш, лексик, морфологик), һөйләм һәм һүзбәйләнешкә синтаксик анализ, төп билдә һәм структура күзлегенән сығып, күп аспектлы анализ яһау;
- 8) тел - һүрәтләү саралары һәм уларҙы уҡыусы телмәрендә кулланыу;
- 9) туған телдең эстетик функцияһын таныу, матур әзәбиәт текстарын анализлағанда телмәрҙең эстетик кимәлен баһалау.

2. Уҡытыу предметының курс йөкмәткеһе

№	Бүлек исемлегә. Дәрәс темалары	Дәрәстәр һаны
1	Фонетика буйынса үтелгәндәрҙе кабатлау	2
2	Исемдәрҙең яһалышы	3
3	Сифаттарҙың яһалышы	3
4	Алмаш	5
5	Архаизмдар. Неологизмдар.	2
6	Үтелгәнде кабатлау.	2
Бөтәһе		17

3. Календарь-тематик план

№	Дәрәс темалары	Сәғәттәр һаны	Планлаштырылған дата	Фактик дата	Иҫкәрмә
1.	Алфавит.	1			
2	Башкорт теленең үзенсәлекле өндәре. Башкорт әзәби теленең нормалар системаһы	1			
3	Ижади диктант. Исемдәрҙең килеш Категорияһы. Яңғызлыҡ һәм уртаҡлыҡ	1			

	исемдәр.				
4	Исемдәрзең килеш категорияһы. Эйәлек ялғауы кабул иткән исемдәрзең килеш менән үзгәреше.	1			
5	Т.ү. Изложение язу. "Ағизел менән Яйык" риүәйәте. Хаталар өстөндә эш	1			
6	Сифат. Сифат дәрәжәләре	1			
7	Грамматик анализ. Ижади диктант	1			
8	Хаталар өстөндә эш. Алмаш.	1			
9	Һүзлек диктанты. Зат алмаштары	1			
10	Зат алмаштарыныңкиләш менән үзгәреше. Билдәләү алмаштары	1			
11	Билдәһезлек алмаштары. Инша	2			
12	Һорау алмаштары. Архаизмдар.				
13	Неологизмдар. Тест.	1			
14	Һан. Рәт һандары	1			
15	Кәсер һандары. "Һандар" теманын кабатлау	1			
16	Грамматик анализ. Инша	1			
17	Тест. Хаталар өстөндә эш. Үтелгәндәрзе кабатлау	1			